

ВІДГУК

офіційного опонента кандидата юридичних наук, доцента, доцента кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права ВЕРБИЦЬКОЇ Мар'яни Василівни на дисертацію Коваленка Олександра Вікторовича «Адміністративно-правові засади відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності», яка подана на захист до разової спеціалізованої вченої ради Сумському державному університеті на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження

Ефективна організація та удосконалення підприємництва як особливого виду господарської діяльності виступає однією з першооснов розвитку національних економік багатьох країн світу. Тому підприємницька діяльність є передумовою для економічного зростання, що базується на підприємницькій ініціативі в сфері науково-технічної та організаційно-економічної діяльності. Слід наголосити, що для розвитку ринкової економіки на державу покладається досить великий ряд функцій, однією з яких є забезпечення економічної безпеки держави та добробуту її громадян. Реалізація останньої може відбуватися різними способами, зокрема, шляхом захисту конкурентного ринкового середовища, реалізації конституційно визначеного права кожного громадянина на підприємницьку діяльність, формуванням такого нормативного підґрунтя, що є сприятливим та реальним для реалізації права на здійснення підприємництва тощо. При цьому правові відносини, що виникають під час провадження підприємницької діяльності, потребують охорони з боку держави. Мова йде про обов'язковість закріплення на рівні законодавства заходів юридичної відповідальності за правопорушення, об'єктом посягання яких можуть стати зазначені правовідносини. У цьому контексті встановлення відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності у нормах національного адміністративно-деліктного законодавства не є виключенням. Належний

захист правовідносин, що виникають у процесі провадження підприємницької діяльності, шляхом правового закріплення відповідальності за будь-які спрямовані на них протиправні діяння є запорукою стабільного і прогресивного розвитку як самого підприємництва, так і ринкової економіки країни в цілому. З урахуванням зазначеного, обрана тема дисертаційного дослідження є обґрунтованою та актуальною.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Обраний напрям дисертаційного дослідження узгоджується з положеннями Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019); Національної стратегії у сфері прав людини (указ Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021); Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021-2025 роки (постанова загальних зборів Національної академії правових наук України від 26 березня 2021 року № 12-21). Дисертаційну роботу виконано у межах науково-дослідних робіт Сумського державного університету «Організаційно-правові засади функціонування правоохоронної, судової та фінансової системи України» (номер державної реєстрації – 0118U001317) та «Концептуальні засади реформування системи правоохоронних органів в сучасних умовах трансформації нагляду і контролю щодо забезпечення економічної безпеки України» (номер державної реєстрації – 0122U000779).

Оцінка змісту дисертації та завершеності наукового дослідження

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації є достатнім, що підтверджується використанням широкого літературного інструментарію та інформаційних даних. Дисертантом опрацьовано 180 загальних і спеціальних джерел, у тому числі джерел іноземною мовою, в яких розкрито різні аспекти обраної тематики дослідження.

Розділ 1 «Теоретико-правові основи адміністративної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності» містить два підрозділи, в яких висвітлено історичні аспекти формування адміністративно-правових засад відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності та з'ясовано їх сучасний стан, а також встановлено підстави та ознаки адміністративної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності, сформульовано її поняття. Зокрема, дисертантом виділено декілька етапів становлення та розвитку законодавства України про адміністративну відповідальність за правопорушення у підприємницькій діяльності; удосконалено поняття адміністративної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності; розкрито зміст підстав та принципів адміністративної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності; визначено характерні ознаки адміністративної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності, які класифіковано на загальні та спеціальні.

Розділ 2 «Юридична характеристика адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності» складається з трьох підрозділів, в яких визначено поняття, ознаки та види адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності; розкрито сутність та значення для адміністративно-правової кваліфікації об'єктивних ознак адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності; досліджено особливості суб'єктивних ознак адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності. Ознаки адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності згруповано у: загальні (притаманні всім видам адміністративних правопорушень) та спеціальні (притаманні саме адміністративним правопорушенням у підприємницькій діяльності), що додатково класифіковано на основні та факультативні. Сформульовано визначення поняття «адміністративне правопорушення у підприємницькій діяльності», адміністративні правопорушення у підприємницькій діяльності

класифіковано за відповідними критеріями. Надано визначення понять «об'єкт адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності» та «об'єктивна сторона адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності». Визначено коло суб'єктів адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності. Сформовано авторський підхід до класифікації адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності за відповідними критеріями.

Розділ 3 «Напрямки удосконалення адміністративно-правових засад відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності» містить два підрозділи, в яких узагальнено особливості правового регулювання юридичної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності в окремих зарубіжних країнах та вироблено пропозиції щодо удосконалення законодавства України про адміністративну відповідальність за правопорушення у підприємницькій діяльності. При дослідженні окремих нормативно-правових актів деяких зарубіжних держав встановлено, що юридична відповідальність за вчинення правопорушень у підприємницькій діяльності передбачає застосування до особи-правопорушника більш суворих заходів, ніж ті, що передбачені українським законодавством. Водночас, ряд правопорушень у підприємницькій діяльності, за вчинення яких українським законодавством передбачається притягнення до адміністративної відповідальності, в інших державах також можуть визнаватися адміністративними проступками. За результатами здійсненого дослідження особливостей окремих видів правопорушень у підприємницькій діяльності та встановлення заходів впливу на осіб-правопорушників за їх вчинення, констатовано, що окремі норми діючого Кодексу України про адміністративні правопорушення потребують перегляду для подальшого внесення до нього змін та/або доповнень. Сформовано ряд пропозицій щодо удосконалення діючого адміністративно-деліктного законодавства України.

Висновки і рекомендації дисертанта ґрунтуються на ретельному аналізі наукових праць фахівців першочергово у галузях загальної теорії права та

теорії адміністративного права, а також інших галузевих правових наук, зокрема, господарського, фінансового, податкового права і права соціального забезпечення.

Підсумовуючи вище викладене, можна стверджувати, що сформульовані у дисертації наукові положення і рекомендації у своїй основі є обґрунтованими, а тому дисертаційна робота є завершеним науковим дослідженням, в якому автором отримано певного рівня елементи наукової новизни, досягнуто визначеної мети та вирішено поставлені завдання наукового дослідження з обраної тематики.

Новизна та достовірність наукових положень, висновків та рекомендації, сформульованих у дисертації

Новизна та достовірність наукових положень, висновків та рекомендації, сформульованих у дисертації, першочергово підтверджується використанням у ході дисертаційного дослідження значного обсягу наукової, навчальної та навчально-методичної літератури, а також нормативно-правової бази, представленої не тільки нормативно-правовими актами законодавства України, а ще й правовими документами багатьох іноземних держав. Безумовно основним здобутком автора є те, що дисертація є однією з перших спроб в Україні комплексно на підставі аналізу положень діючого національного законодавства та узагальнення зарубіжного досвіду з правового регулювання юридичної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності, вивчення наукових праць фахівців у галузях загальної теорії права та теорії адміністративного права, а також інших галузевих правових наук (зокрема, господарського, фінансового, податкового права і права соціального забезпечення) визначити сутність та особливості адміністративно-правових засад відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності, виробити пропозиції щодо удосконалення законодавства України про адміністративну відповідальність за вчинення такого виду правопорушень (проступків). Найсуттєвішими результатами, які

характеризують наукову новизну дослідження та особистий внесок дисертанта, є наступні.

У ході дисертаційного дослідження удосконалено поняття адміністративної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності, під якою необхідно розуміти передбачені нормами адміністративно-деліктного законодавства вид та міра обов'язку суб'єктів суспільних відносин зазнавати заходів адміністративно-правового примусу за недотримання та/або невиконання законодавчо встановленого порядку провадження підприємницької діяльності, що передбачає настання для особи-правопорушника негативних наслідків матеріального характеру (с. 65).

Дисертантом визначено характерні ознаки адміністративної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності, які класифіковано на загальні (притаманні інституту адміністративної відповідальності) та спеціальні (характеризують адміністративну відповідальність, яка настає за вчинення правопорушень саме у підприємницькій діяльності) (с. 64-66);

Запропоновано авторський підхід до класифікації адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності за певними критеріями з урахуванням особливостей об'єктивних та суб'єктивних ознак такого виду адміністративних проступків, а саме в залежності від: 1) об'єкту посягання; 2) особливостей об'єктивної сторони; 3) суб'єкта вчинення адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності; 4) особливостей суб'єктивної сторони (с. 141-144).

Окрему увагу приділено визначенню понять: «юридичний склад адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності», під яким доцільно розуміти сукупність об'єктивних і суб'єктивних ознак (елементів), визначених діючим адміністративно-деліктним законодавством, наявність яких є обов'язковою для кваліфікації діяння як адміністративного правопорушення (проступку) у підприємницькій діяльності за відповідною нормою глави 12 Особливої частини розділу II Кодексу про адміністративні

правопорушення (с. 93); «об'єкт адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності» як суспільні відносини, які виникають у процесі здійснення підприємницької діяльності в Україні, що регулюються нормами господарського права, фінансового права, податкового права, права соціального забезпечення та охороняються заходами адміністративної відповідальності, передбаченими діючим адміністративно-деліктним законодавством України (с. 122).

Встановлено підстави, наявність яких є обов'язковою для притягнення особи-правопорушника до адміністративної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності, до яких віднесені фактична (факт вчинення особою адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності); юридична, або нормативна (наявність норми адміністративно-деліктного законодавства, згідно якої протиправне винне діяння можна кваліфікувати саме як адміністративне правопорушення у підприємницькій діяльності); процесуальна (наявність процесуальних норм, якими регламентовано процесуальний порядок притягнення винної особи до адміністративної відповідальності, та документів, що мають бути оформлені у відповідності до законодавчо встановлених вимог та процедури) (с. 63-64).

Важливо відмітити здійснене узагальнення досвіду зарубіжних країн (зокрема, Сполучених Штатів Америки, Канади, Федеративної Республіки Німеччина, Італії, Франції, Республіки Польща, Чеської Республіки, Грузії) з правового регулювання юридичної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності (с. 179-182).

Визначальним є те, що вперше обґрунтовано необхідність нормативного визначення засад відповідальності фізичних осіб – підприємців, як суб'єктів підприємницької діяльності, шляхом закріплення відповідної норми у главі 2 Загальної частини розділу II Кодексу України про адміністративні правопорушення. (с. 185-186).

Повнота викладу в опублікованих працях наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

За результатами дисертаційного дослідження опубліковано 7 наукових праць, з яких 3 статті – у наукових фахових виданнях України, 1 стаття – у періодичному науковому виданні держави, яка входить до Організації економічного співробітництва та розвитку та Європейського Союзу, 3 тез наукових повідомлень на науково-практичних конференціях. Основні положення дисертації, теоретичні та практичні висновки і рекомендації оприлюднені на міжнародних науково-практичних конференціях: «Місце юридичних наук у формуванні правової культури сучасної людини» (м. Запоріжжя, 25–26 грудня 2020 р.); «Сучасні тенденції розвитку публічного та приватного права в Україні» (м. Київ, 23 березня 2021 р.); «Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів» (м. Суми, 20–21 травня 2021 р.).

Відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертаційна робота Олександра Коваленка за своїм змістом, рівнем наукової новизни, систематизацією і логікою викладення матеріалу, висновками та пропозиціями являє собою завершене і самостійно виконане наукове дослідження. Оформлення дисертації відповідає вимогам, що висуваються до такого виду робіт і наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» від 12 січня 2017 року № 40.

Зміст дисертації свідчить про написання її діловою українською мовою із науковим стилем її викладу та використанням у дослідженні спеціальної термінології. Робота характеризується сучасним науковим стилем викладення матеріалу, логічною послідовністю, аргументованою авторською позицією з найбільш актуальних проблем щодо закріплення адміністративної відповідальності у нормах діючого адміністративно-деліктного

законодавства України за вчинення правопорушень у підприємницькій діяльності.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи

Загалом позитивно оцінюючи важливість і цінність проведеного Олександром Коваленком дисертаційного дослідження та відзначаючи оригінальність наукового підходу з вирішення визначених у роботі завдань, необхідно зупинитися на окремих дискусійних моментах та недоліках, що потребують додаткової аргументації.

1. У контексті тематики дисертаційного дослідження із врахуванням специфіки адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності автором сформульовано визначення підстав адміністративної відповідальності за вчинення такого виду правопорушень (проступків). Водночас, для з'ясування які можуть бути підстави адміністративної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності висвітлено ряд наукових точок зору щодо виокремлення підстав юридичної відповідальності, що надали можливість констатувати різноманіття поглядів науковців та вчених з цього приводу (с. 59-62). У такому разі доцільно було б згрупувати наукові бачення щодо виділення необхідних підстав для виникнення та притягнення осіб-правопорушників до юридичної відповідальності.

2. З огляду на існуючі у загальній теорії права точки зору дослідників щодо встановлення ознак правопорушення, розглянуті наукові бачення у теорії адміністративного права стосовно встановлення ознак адміністративного правопорушення, а також з урахуванням специфіки адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності, ознаки останніх було згруповано автором у: 1) загальні, та 2) спеціальні. Серед спеціальних ознак адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності названо причинний зв'язок між протиправним діянням та шкідливими наслідками (с. 91). Водночас, сутність цієї ознаки не розкрито.

3. При дослідженні сутності та значення об'єктивних ознак адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності для їх адміністративно-правової кваліфікації вказується, що загалом всі адміністративні проступки в залежності від характеру шкоди поділяються на матеріальні (безпосередньо завдають шкоди) та формальні (містять у собі лише небезпеку чи можливість спричинення шкоди) (с. 97). У контексті зазначеного доцільно було б розкрити зміст поняття «шкода», яким автор неодноразово оперує.

4. У підрозділі 2.3 дисертаційної роботи досліджено особливості суб'єктивних ознак адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності. З метою встановлення кола суб'єктів вчинення адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності окрему увагу приділено розкриттю сутності понять «посадова особа суб'єкта господарювання» та «службова особа суб'єкта господарювання». З цього приводу зауважено, що у теорії адміністративного права розкриттю поняття «службова особа» не приділено достатньо уваги, натомість у теорії кримінального права це питання вивчалось неодноразово, а також воно визначено на рівні діючого законодавства про кримінальну відповідальність (с. 131). У такому разі слушно навести норму, в якій законодавцем надане визначення терміну «службова особа», та відобразити її зміст.

5. Підрозділ 3.1 дисертаційної роботи присвячено висвітленню питань як саме на законодавчому рівні врегульовано аспекти юридичної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності у окремих країнах світу, зокрема, Республіці Польща. З'ясовано, що юридична відповідальність за вчинення проступків головним чином встановлюється нормами Кодексу про дрібні правопорушення Республіки Польща, положення Розділу II Загальної частини якого присвячено встановленню покарання за вчинення правопорушень, заходи покарання та засади щодо встановлення їх розміру. Серед санкцій адміністративно-деліктного законодавства цієї країни зазначено: 1) арешт; 2) обмеження волі; 3) штраф;

4) догана (с. 167). Однак в чому полягає особливість застосування кожної з них не розкрито.

Вище викладені зауваження і дискусійні положення є додатковим свідченням багатоаспектності та складності роботи. Відтак, вони не знижують наукового і практичного значення отриманих наукових результатів.

Загальна оцінка дисертаційної роботи

Дисертаційна робота Коваленка Олександра Вікторовича на тему «Адміністративно-правові засади відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності» є самостійною, цілісною, логічною, оригінальною, завершеною науково-дослідною працею, в якій автором шляхом особисто проведеного дослідження запропоновано вирішення важливої наукової проблеми – визначення сутності та особливостей адміністративно-правових засад відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності, а також вироблення пропозицій щодо удосконалення законодавства України про адміністративну відповідальність за вчинення такого виду правопорушень (проступків). Актуальність обраної тематики дослідження, наукова обґрунтованість сформульованих дисертантом положень, висновків та пропозицій, їх достовірність та наукова новизна одержаних результатів, повнота їх викладу в опублікованих наукових працях свідчать про високий рівень підготовки та виконання наукового дослідження.

На підставі викладеного можна зробити висновок про те, що дисертаційне дослідження на тему «Адміністративно-правові засади відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності», підготовлене за спеціальністю 081 «Право», відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» від 12 січня 2017 року № 40, постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження ступеня

доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12 січня 2022 року № 44, а її автор – Коваленко Олександр Вікторович – заслуговує на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

ОФІЦІЙНИЙ ОПОНЕНТ:

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри конституційного,

адміністративного та фінансового права

Західноукраїнського національного університету

Мар'яна ВЕРБИЦЬКА

